

KLAIPĖDOS UNIVERSITETE APGINTA KLAIDO PERMINO DAKTARO DISERTACIJA „XVI–XX A. LUOTAI IŠ DABARTINIŲ LIETUVOS IR LATVIJOS TERITORIJŲ“

Ieva Masiulienė

Klaipėdos universiteto Aula Magna konferencijų salėje 2009 m. birželio 26 d. vyko Klaipėdos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Istorijos katedros ir Lietuvos istorijos instituto doktoranto Klaudo Permino daktaro disertacijos „XVI–XX a. luotai iš dabartinių Lietuvos ir Latvijos teritorijų“ (mokslinis vadovas – prof. habil. dr. Vladas Žulkus) gynimas.

Disertacijos gynimo komisiją sudarė istorijos mokslo krypties tarybos nariai: posėdžio pirmininkas dr. Gintautas Zabiela (Klaipėdos universitetas), oficialieji oponentai – dr. Waldemar Ossowski (Lenkijos jūrų muziejus), prof. dr. Albinas Kuncevičius (Vilniaus universitetas), kiti tarybos nariai – prof. dr. Rimantas Balsys (Klaipėdos universitetas), dr. Mindaugas Bertašius (Kauno technologijos universitetas), habil. dr. Algirdas Girininkas (Klaipėdos universitetas) ir prof. habil. dr. Juris Urtāns (Latvijos kultūros akademija).

Klaidas Perminas jau pirmaisiais studijų metais Klaipėdos universitete pradėjo gilintis į luotų tyrinėjimų problematiką. Šis susidomėjimas atsirado povandeninių archeologijos ekspedicijų Platelių ežere metu, kuomet buvo aptikti XVI a. luotai. Klaidas Perminas nuosekliai vykdė šios srities tyrimus ir paskelbė ne vieną straipsnį. Taip pat savo mokslines žinias jis pritaikė gamindamas XVI a. luotų kopijas ir tuo prisidedamas prie eksperimentinės archeologijos puoselėjimo. Šis projektas disertacijos autoriui leido praktiškai susipažinti su luotų gamybos technologija ir jų funkcinėmis savybėmis. Klaudo Permino disertacija yra pirma tokio pobūdžio disertacija apginta Lietuvoje. Jis neapsiriboja vien tik lietuviška medžiaga, bet analizuoja ir Latvijos luotus. Surinkti gausūs ir įvairūs duomenys bei jų analizė yra vertinga ne tik Lietuvos, bet ir kaimyninių šalių šios srities moksliniuose tyrinėjimuose. Luotai šiuose regionuose (išskyrus Lenkiją) beveik netyrinėti arba tyrinėti tik kaip etnografiniai objektai, pirmą kartą pateikiamas jų paplitimas Latvijoje ir Lietuvoje.

Klaudo Permino darbo tikslas buvo ištirti XVI–XX a. dabartinių Lietuvos ir Latvijos teritorijų luotus, pagrindinėmis tyrimo kryptimis laikant empirinius arba praktinius aspektus, būtent luotų gaminimą, konstrukciją ir naudojimą. Autorius disertacijoje išskėlė kelis uždavinius: pirmas – surinkti visus išlikusius luotų įvardus ir nustatyti, kaip jie atspindi luotų gaminimą, konstrukciją ir naudojimą; antras – tipologizuoti ir aprašyti luotų konstrukcijos elementus; trečias – nustatyti luotų gaminimo būdus; ketvirtas – ištirti įvairius luotų naudojimo aspektus; penktas – nustatyti ir išanalizuoti luotuose naudotus įrankius ir nustatyti luotų varymo būdus; šeštas – išskirti luotų tipus; septintas – pagal sudarytą luotų konstrukcijos elementų tipologiją nustatyti aptariamojo laikotarpio luotų konstrukcijos evoliuciją; aštuntas – palyginti Lietuvos ir Latvijos teritorijose rastus aptariamojo laikotarpio luotus.

Darbe analizuojami įvairūs šaltiniai ir taikomi tarpdisciplininiai tyrimo metodai. Surinkta archeologinė, etnografinė ir ikonografinė medžiaga, kuri saugoma Lietuvos ir Latvijos muziejuose ar kitose įstaigose. Surinkti Lietuvos ir Latvijos luotų įvardai, kurie atspindi įvairius luotų gaminimo, konstrukcijos arba naudojimo aspektus. Remiantis luotų konstrukcijos elementų tipologija, buvo išskirtos dvi stambios konstrukcijos elementų grupės: pirma – pagrindiniai elementai – korpusas, priekis ir galas, antra – papildomi elementai – pertvaros, sėdynės, sparnai ir rankena.

Tyrimo metu buvo nustatytos luotų naudojimo vietos: ežerai, upės, kanalai, kūdros, fosa, marios ir jūra. Buvo paneigtas vienas iš stereotipų apie luotus, kad tai XIX a. pab. – XX a. pr. išnykusi transporto priemonė, skirta žvejybai ežeruose. Nustatytos luotų paskirtys: žvejyba įvairiais būdais: plūdine meškere, spiningu, tinklais, ūdomis, velkiavimas ir kiti; vandens gyvūnų medžioklė: paukščių ir ruonių; žmonių ir krovinių gabenimas, kėlimasis tarp dviejų vandens telkinio krantų, susisiekimas potvynio metu, pramoginis plaukiojimas ir pagalbinė vandens transporto priemonė, lydinti didesnius laivus ar sielius; nebetinkamų plaukioti luotų pritaikymas buityje kaip geldų arba lovių – grūdams, daržovėms, vaisiams laikyti, gyvuliams girdyti, skalbti ir t. t.

Luotų tipai buvo išskirti remiantis dviem pagrindiniais principais – luotų konstrukcijos analogijomis ir geografiniu. Lietuvoje išskirti trys luotų tipai: Lynežerio, Nemuno ir Platelių; Latvijoje: Dubico ir Niedrajo. Taip pat kaip atskira luotų rūšis išskirti ypač plačiai gaminti ir naudoti Latvijoje išplėstiniai luotai. Kaip dar viena atskira vandens transporto rūšis įvardytos luotvaltės – tai pereinamasis tipas tarp luotų ir valčių. Paskutinės darbo išvados atskleidžia luotų Lietuvos ir Latvijos teritorijose skirtumus. Pagrindiniai skirtumai tarp šių regionų buvo luotams gaminti naudotos skirtingos medžių rūšys, skyrėsi luotų dydžiai ir naudojimas.

Visi disertacijos gynimo komisijos nariai ir oponentai įvertino autoriaus atliktą vertingą ir išsamų darbą, tačiau turėjo ir tam tikrų pastabų ar klausimų, kurie disertacijoje nebuvo išsamiai išnagrinėti, o kai kada ir visai nepaliesti.

Oponentai dr. Waldemaras Ossowskis ir prof. dr. Albinas Kuncėvičius pažymėjo detalai atliktą luotų tipologizavimą. Taip pat vienu iš svarbiausių darbo privalumų nurodė luotų įvardų ir etimologijos analizę. Tačiau prof. dr. A. Kuncėvičius pasigedo gilesnio medžiagos vertinimo ir iškėlė kelis klausimus: kodėl luotai buvo naudoti istoriniais laikais, o ypač koks jų santykis su kitomis laivybos priemonėmis, kodėl jų neišstūmė ar kodėl taip ilgai neišstūmė valtys, koks buvo santykis valčių ar kitų laivybos priemonių ir luotų, ar luotai naudoti tik atskiruose regionuose, ar tai tik jų dabartinio išlikimo rezultatas?

Tarybos narys prof. habil. dr. Juris Urtāns pasidžiaugė, kad Klaido Permino disertacijoje neapsiribota vien tik Lietuvos teritorijos luotais, o analizuojami ir Latvijos. Taip pat atsiliepime buvo akcentuota, kad disertacijoje nėra aptartas luotų vaidmuo dvasiniame žmonių gyvenime.

Prof. dr. Rimantas Balsys pabrėžė, kad „K. Perminas nevengia kritiškai vertinti ankstesnių mokslininkų darbų, kuriuose pateikiama šiandienos reikalavimų nebeatitinkanti luotų tipologizacija, o pasiūlo ir darbe rezultatyviai pritaiko naujus luotų tipologizavimo principus“. Pasidžiaugė, kad darbas yra naudingas ne tik istorikams, bet ir kitų sričių specialistams – etnologams ir filologams. Tarybos narys pateikė diskusinio pobūdžio pastabą dėl surinktų luotų įvardų, teigdamas, kad „etimologija – tai žodžio kilmės ir jo giminystės santykių su kitais tos pačios arba kitų kalbų žodžiais nustatymas, todėl tam reikėtų atskiros ir greičiausiai kalbininko-etimologo disertacijos“. Tačiau, anot prof. dr. R. Balsio, K. Perminas nusipelnė pagyrimo už kruopščiai surinktus ir suklasifikuotus visus luotų įvardus ir parodė jų regioninį paplitimą. Taip pat paminėjo, kad atskirų luotų įvardų etimologijai atskleisti galėjo pasiremti ir kitų žymių mokslininkų E. Fraenklio, J. Endzelyno, V. Mažiulio, V. Urbučio, K. Miulenchacho žodynais.

Dr. Mindaugas Bertašius pritarė, kad „išsamiai apžvelgtos luotų radimvietės ir radiniai Lietuvoje ir Latvijoje, detalai aptarta terminija, nuosekliai ir dalykiškai apžvelgiami išsikelti klausimai“. Tačiau tarybos narys atkreipė dėmesį į luotų datavimo problematiką ir kai kurių luotų pateiktą chronologiją. Atsiliepime buvo paminėtas Balio Buračo archyvas, kurio nuotraukos galėjo suteikti papildomų duomenų. Dr. M. Bertašius pabrėžė, kad „disertacijoje pateikiama gana išplėsta ir deta-

lizuota luotų tipologija pagal konstrukciją bei geografinį paplitimą, tačiau nėra aptarta, kaip išskirti ir apibūdinti tipai charakterizuoja patį luotą“.

Habil. dr. Algirdas Girininkas disertaciją įvardijo kaip „etnologinį-archeologinį darbą, kuris atliktas išsamiai panaudojant gausią empirinę medžiagą“. A. Girininkas, kaip ir W. Ossowskis, pabrėžė, kad „vandens transporto priemonių raida, jų naudojimo vietos yra artimai susiję su tam tikro regiono socioekonominė istorija, tačiau disertacijos autorius, apibūdindamas atskirų Lietuvos ir Latvijos regionų luotų paplitimą, jų tipologiją, naudojimą, sociologinius šių regionų aspektus tarsi pamiršta“. Taip pat tarybos narys disertacijoje pasigedo paleogeografinių duomenų, kurie būtų galėję papildyti luotų naudojimo ir jų funkcinių savybių tyrimus.

Pabaigoje vertingų pastabų disertacijos autoriui pateikė dr. Vykintas Vaitkevičius. Jo manymu, luotus būtų buvę tikslingiau analizuoti pagal atskirus upių baseinus, t. y. Nemuno, Dauguvos, Liepupės baseinus, tada išryškėtų priežastinis ryšys tarp luotų ir tarp luotų tipų, kurie buvo naudojami tose upėse.

Klaidas Perminas argumentuotai atsakė į visas oponentų bei tarybos narių pastabas ir sutiko, kad kai kurie iškelti klausimai yra probleminiai ir reikalauja atskiro tyrimo, todėl disertacijoje nenagrinėti. Po disertacijos gynimo tarybos nariai vienbalsiai nutarė Klaidui Perminui suteikti humanitarinių mokslų daktaro laipsnį.